

Psychológia a patopsychológia
dieťaťa, 53, 2019, č. 2, s. 103–119.

NAPLŇANIE VÝVINOVÝCH ÚLOH V OBDOBÍ NESKOREJ ADOLESCENCIE A VYNÁRAJÚCEJ SA DOSPELOSTI A JEHO VZŤAH SO SPOKOJNOSŤOU A ZMYSLOM ŽIVOTA

VERONIKA KOHÚTOVÁ

Katedra psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave

FULFILLING DEVELOPMENTAL TASKS IN LATE ADOLESCENCE AND EMERGING ADULTHOOD AND ITS RELATIONSHIP WITH LIFE SATISFACTION AND MEANING IN LIFE

Abstract: The adolescence period has now become more complicated and the fulfilment of developmental tasks has been moved to the age limit of thirty. Fulfilment of developmental tasks can improve life satisfaction and increase meaning in life. The goal of the study was to investigate the relationship between developmental tasks of adolescence and emerging adulthood and life satisfaction and meaning in life in a group of high school and university students and young adults up to thirty years old who had completed their education. The research sample consists of 418 respondents. A newly developed *Adolescence and Emerging Adulthood Developmental Tasks Fulfilment Questionnaire*, *The Satisfaction with Life Scale* by Diener et al. and *The Meaning in Life Questionnaire* by Steger et al. were used. The results suggest that satisfaction with life and presence of meaning in life are positively related to the fulfilment of some developmental tasks, especially career, career orientation, relationship with partner and self-acceptance. Relationship with opinion autonomy from parents is negative. Different developmental tasks are important in different age groups.

Key words: adolescence, satisfaction with life, emerging adulthood, developmental tasks, meaning in life

Neskorá adolescencia predstavuje vývinové obdobie, vekovo ohraničené od 15-16 do 20-22 rokov, týkajúce sa študentov stredných škôl (Vašutová, 2013). Vyznačuje

Prišlo 30.8.2019, V. K., Katedra psychológie FF TU, Hornopotočná 23, 918 43 Trnava.

E-mail: kohutova.veronka@gmail.com

DOI: 10.4149/ppd_201908

sa sociálnym, kognitívnym a emocionálnym dospievaním, postupným preberaním dospelých sociálnych rolí v oblasti kamarátskych a romantických vzťahov, objavovaním identity a snahou o získanie autonómie.

Podľa vývinových teórií nastupuje ukončením adolescencie obdobie mladej dospelosti. Následkom spoločensko-ekonomických zmien, ktoré sa okrem USA prejavujú aj v mnohých krajinách Európy, sa po období adolescencie stretávame s relatívne novodefinovaným obdobím vynárajúcej sa dospelosti (*angl. emerging adulthood*), ktoré sa týka najmä študentov vysokých škôl (Arnett, 2000). J. J. Arnett túto vývinovú etapu vekovo ohraničil od 18 do 25-29 rokov (Tanner, Arnett, Leis, 2009). Podľa J. J. Arnetta (2004) nejde len o prechodné obdobie medzi adolescenciou a mladou dospelosťou, ale o samostatné vývinové obdobie, vyskytujúce sa v ekonomicky rozvinutejších krajinách. Charakteristické je pokračujúcim hľadaním identity, nestabilitou, zameraním sa na seba, pocitom „medzi nedospelosťou a dospelosťou“ a prítomnosťou možností a/alebo experimentovania, ktoré sa prejavujú v oblasti štúdia, práce, romantických a rovesníckych vzťahov, ako aj svetonázoru.

Obdobie neskorej adolescencie a vynárajúcej sa dospelosti je charakterizované náročnými vývinovými úlohami a tranzíciami. Prechod do dospelosti nie je krátkou udalosťou, ale postupný proces preberania zodpovednosti a uskutočňovania nezávislých rozhodnutí (Arnett, 2004), ktorý sa v súčasnej dobe značne skomplikoval. Oproti minulosti sa prevzatie dospelých rolí oneskorilo takmer o dekádu na 30 rokov (Arnett, 2000). Tranzície sú charakteristické fluktuáciou, diskontinuitou, neistotou a menšou reguláciou jasnými sociálnymi normami a pravidlami (Shulman et al., 2005).

Hoci vývinové úlohy obdobia adolescencie a vynárajúcej sa dospelosti nie sú tožné, týkajú sa podobných životných udalostí. Zároveň sa dospievanie v niektorých aspektoch predĺžilo do vynárajúcej sa dospelosti (Arnett, 2000; Piotrowski, Brezińska, Luyckx, 2018). Vývinové úlohy oboch období môžeme vnímať na určitom kontinuu, keď dosahujú adolescenti inú, spravidla nižšiu úroveň naplnenia danej vývinovej úlohy v porovnaní s vynárajúcimi sa dospelými.

Podľa R. J. Havighursta je úlohou adolescentov dosiahnuť zrelšie vzťahy s rovesníkmi, prevziať mužské/ženské sociálne roly, akceptovať svoje telo, stať sa emocionálne a ekonomicky nezávislými od rodičov, pripraviť sa na manželský a rodinný život, či osvojiť si hodnoty a etický systém, vedúci k spoločensky zodpovednému správaniu. Podľa E. Eriksona je v období adolescencie dôležitý najmä rozvoj identity, vytvorenie a výber hodnôt a v mladej dospelosti vytvorenie intímnych partnerských vzťahov. Podobne je podľa R. J. Havighursta dôležité nájsť si partnera, založiť rodinu, vychovávať deti, viesť domácnosť, začať vykonávať povolanie, prijať občiansku zodpovednosť a nájsť svoju spoločenskú skupinu (všetko podľa Millovej, 2016).

Ďalší autori považujú za dôležité zvládnutie vzťahových úloh, osobných ťažkostí a zaradenie sa do väčšinovej spoločnosti (Palmonari, Kirchler, Pombeni, 1991;

Rabaglietti, Ciairano, 2008). Zdôrazňuje sa rozvoj autonómie od rodičov, získanie sebaistoty a zmysluplnosti vedúcej k terciárnemu vzdelávaniu a kariérovému rozvoju (Waters, Calleia, 1983). V období vynárajúcej sa dospelosti je dôležité rozvíjanie kariéry, romantického vzťahu a aktívneho členstva v komunite (O'Connor et al., 2017), dobrých sociálnych vzťahov, intimity a nezávislosti od rodičov (Walsh et al., 2005; Arnett, 2000; Pace et al., 2016).

Duševné zdravie adolescentov podporuje ich pozitívne fungovanie v nasledujúcej vývinovej fáze, čím pomáha mladým ľuďom zvládnuť významné požiadavky vstupu do mladej dospelosti (Schulenberg, Sameroff, Cicchetti, 2004). Podľa R. J. Havinghursta (Millová, 2016) je úspešné naplnenie vývinových úloh dôležitým zdrojom zvyšovania sebavedomia a psychologického well-beingu. Naopak, problematické napĺňanie vedie k pocitu nešťastia (Pinquart, Selbereisen, Wiesner, 2004). J. E. Schulenberg, A. J. Sameroff a D. Cicchetti (2004) uvádzajú, že úspech vo zvládaní životných tranzícií, súvisiacich s kariérou a romantickými vzťahmi, môžu viesť k zlepšeniu well-beingu. Dôležité je najmä to, ako napĺňanie vývinových úloh korešponduje s cieľmi daného životného obdobia jednotlivca (Renta, 2015).

Obdobie adolescencie je charakteristické začínajúcim záujmom o hľadanie a napĺňanie zmyslu života (Damon, Menon, Bronk, 2003). Na zmysel života môžeme nazerať ako na dvojdimenziový koncept hľadania a prítomnosti zmyslu života. Prítomnosť zmyslu môže dávať dôvod žitia a smerovanie v živote. Zároveň môže byť v určitých oblastiach života zmysel naďalej hľadaný (Steger et al., 2006). P. T. P. Wong (1998) vymedzil oblasti dôležité pre zmysel života, kam zaradil úspech, náboženstvo, vzťahy, naplnenie, rešpekt, sebadôveru, integráciu seba, sebatranscendenciu a sebaakceptáciu. Mnohé z týchto oblastí sa prelínajú s vývinovými úlohami adolescencie a vynárajúcej sa dospelosti. Predpokladáme preto, že naplnenie niektorých vývinových úloh môže mať vplyv na zmysel života.

Cieľ výskumu a výskumné otázky

Plnenie vývinových úloh a uskutočnenie tranzícií sa oproti minulosti skomplikovalo. Ich úspešné naplnenie môže viesť k zvýšeniu well-beingu a zmyslu života. Cieľom štúdie je zistiť, ako naplnenie jednotlivých vývinových úloh súvisí s úrovňou spokojnosti so životom a zmyslom života. Budeme to zisťovať osobitne v troch skupinách: stredoškolských študentov, vysokoškolských študentov a mladých ľudí do 30 rokov, ktorí už ukončili štúdium. V týchto skupinách predpokladáme rôznu dôležitosť vplyvu jednotlivých vývinových úloh na spokojnosť so životom a zmyslom života.

Stanovili sme si nasledujúce výskumné otázky: Ako súvisí napĺňanie jednotlivých vývinových úloh so spokojnosťou so životom osobitne v troch skúmaných skupinách? Ako súvisí napĺňanie jednotlivých vývinových úloh s prítomnosťou zmyslu života

v troch skúmaných skupinách? Ako súvisí napĺňanie jednotlivých vývinových úloh s hľadaním zmyslu života v troch skúmaných skupinách?

Výskumný súbor

Výskumný súbor bol získaný podľa dostupnosti lavínovým výberom 418 respondentov vo veku od 15 do 30 rokov zo Slovenskej republiky. Respondenti boli oslovení prostredníctvom internetu, sociálnych sietí, ako aj priameho oslošovania vysokých a stredných škôl s prosbou o vyplnenie dotazníka. Priemerný vek bol 20,86 roka ($SD=3,75$). Z celkového súboru bolo 330 (78,9 %) žien s priemerným vekom 21,04 roka ($SD=3,50$) a 88 (21,1 %) mužov s priemerným vekom 20,20 roka ($SD=4,536$). Najviac respondentov pochádzalo zo Žilinského kraja (29,9 %), následne z Banskobystrického (20,1 %), Trnavského (15,3 %), Trenčianskeho (9,6 %), Bratislavského (8,9 %), Nitrianskeho (8,9 %), Prešovského (5,3 %) a najmenej z Košického kraja (2,2 %). Respondenti aktuálne navštevovali, alebo mali najvyššie ukončené (u tých, ktorí už neštudovali) stredné odborné učilište (0,2 %); strednú odbornú školu (3,8 %), gymnázium (25,8 %), vysokú školu 1. stupňa (44,7 %), vysokú školu 2. stupňa (23,7 %) a vysokú školu 3. stupňa (1,7 %). Slobodných bolo 50,7 %, v krátkodobom nezáväznom vzťahu bolo 7,4 %, v dlhodobom vzťahu 33,3 %, zasnúbených 3,1 % a v manželstve 5,5 % respondentov.

Demografické charakteristiky (vek, pohlavie, navštevovaný/ukončený typ školy a partnerský vzťah) v troch sledovaných skupinách uvádzame v tabuľke 1.

Použité metodiky

Škála spokojnosti so životom (Satisfaction with life scale, SWLS-Diener et al., 1985) je päťpoložková škála merajúca globálne kognitívne hodnotenie spokojnosti so životom. Respondenti prostredníctvom sedembodovej Likertovej škály (od „úplne nesúhlasím“ po „úplne súhlasím“) hodnotia mieru súhlasu s daným výrokom, týkajúcim sa spokojnosti so životom. Dotazník preložili do slovenského jazyka dvaja nezávislí prekladatelia a následne bol overený spätným prekladom. Vyššie hrubé skóre predstavuje vyššiu spokojnosť so životom. Vnútoraná konzistencia (Cronbachova alfa) bola v sledovanom súbore na dobrej úrovni ($\alpha=0,839$).

Dotazník zmyslu života (Meaning in life questionnaire, MLQ, Steger et al., 2006) je desaťpoložkový dotazník merajúci *Prítomnosť zmyslu života a Hľadanie zmyslu života* pomocou piatich položiek pre každú škálu. Prítomnosť zmyslu života meria mieru naplnenia života. Hľadanie zmyslu života predstavuje motiváciu a úsilie, vynaložené na hľadanie alebo prehĺbenie zmyslu v živote jednotlivca. Úlohou respondenta je hodnotiť mieru súhlasu s daným výrokom na sedembodovej Likertovej škále od

T a b u ľ k a 1

Demografické charakteristiky troch skúmaných skupín

Demografická charakteristika		Žiaci SŠ (N = 116)	Študenti VŠ (N = 244)	S ukončeným vzdelaním (N = 58)
Vek v rokoch	AM / SD	18,88 / 1,24	21,36 / 2,54	26,71 / 2,10
Pohlavie (%)	Žena	63,8	86,9	75,9
	Muž	36,2	13,1	24,1
	Spolu	100,0	100,0	100,0
Navštevovaný, resp. ukončený typ školy (%)	SOU	–	–	1,7
	SOŠ	6,9	–	13,8
	Gymnázium	93,1	–	–
	VŠ – 1. stupeň	–	75,4	5,2
	VŠ – 2. stupeň	–	21,7	79,3
	VŠ – 3. stupeň	–	2,9	–
	Spolu	100,0	100,0	100,0
Partnerský stav (%)	Slobodný	74,1	45,5	25,9
	Krátkodobý/ nezáväzný vzťah	10,3	7,0	3,4
	Dlhodobý vzťah	15,5	40,6	37,9
	Zasnúbený/á	–	3,3	8,6
	V manželstve	–	3,7	24,1
	Spolu	100,0	100,0	100,0

„úplne nepravda“ po „úplne pravda“. Vyššie hrubé skóre predstavuje vyššiu mieru prítomnosti/hľadania zmyslu života. Slovenský preklad dotazníka je dostupný na webovej stránke http://www.michaelsteger.com/?page_id=13. Autori slovenského prekladu nie sú uvedení. Vnútna konzistencia v našom súbore bola na úrovni $\alpha=0,900$ pre prítomnosť zmyslu života a $\alpha=0,780$ pre hľadanie zmyslu života.

S cieľom identifikovať naplnenie vývinových úloh adolescencie a vynárajúcej sa dospelosti sme vytvorili *Dotazník naplnenia vývinových úloh adolescencie a vynárajúcej sa dospelosti*. Dotazník pozostáva z 32 položiek, ktoré sú zaradené do 16 škál – vývinových úloh: Vzťah s priateľmi ($\alpha=0,386$), Vzťah s partnerom ($\alpha=0,852$), Emocionálna autonómia od rodičov ($\alpha=0,710$), Hodnotová/názorová autonómia od rodičov ($\alpha=0,712$), Hodnotová/názorová autonómia od priateľov ($\alpha=0,756$), Finančná nezávislosť ($\alpha=0,845$), Rezidenčná nezávislosť ($\alpha=0,879$), Akceptácia seba ($\alpha=0,684$), Poznanie „kto som“ ($\alpha=0,516$), Kariéra/zamestanie

($\alpha=0,771$), Kariérové smerovanie ($\alpha=0,786$), Ujasnenie hodnôt ($\alpha=0,554$), Rigidita hodnotovej orientácie ($\alpha=0,526$), Správanie v súlade s normami ($\alpha=0,715$), Schopnosť postarať sa o seba/druhých ($\alpha=0,576$) a Zodpovednosť ($\alpha=0,574$), vždy 2 položky na škálu. V zátvorkách pri jednotlivých škálach sú uvedené hodnoty vnútornej konzistencie vyjadrené Cronbachovým koeficientom α . Pri dvojpoložkovej škále má takýto výpočet obmedzenú hodnotu. Nízke koeficienty v prípade Vzťahu s priateľmi sú spôsobené tým, že sme sa pýtali na počet a intenzitu vzťahov, ktoré navzájom nemusia súvisieť.

Formulácia položiek vychádza z predchádzajúcej analýzy štúdií zaoberajúcich sa vývinovými úlohami adolescencie a vynárajúcej sa, resp. mladej dospelosti, možno tak predpokladať ich obsahovú validitu. Konkrétny prehľad uvádzame v prílohe. Na základe analýzy sme zistili podobnosť vývinových úloh adolescencie a vynárajúcej sa dospelosti. Napríklad cieľom pre adolescentov je pripraviť sa na partnerský život (Havinghurst, podľa Millovej, 2016) a vytvoriť blízky vzťah (Tarrant, MacKenzie, Hewitt, 2006) a pre vynárajúcich sa dospelých je cieľom nájsť dlhodobý partnerský vzťah (Arnett, 2001). Vytvorili sme preto spoločný dotazník pre obe vývinové obdobia, s predpokladom, že adolescenti budú dosahovať v napĺňaní vývinových úloh nižšie skóre v porovnaní s vynárajúcimi sa dospelými.

Každá položka dotazníka pozostáva z dvoch pólův. Na ľavej strane je opísaná situácia, predstavujúca nenaplnenie vývinovej úlohy, resp. počiatočný stav plnenia. Na pravej strane je opísaná situácia charakterizujúca ideálny stav naplnenia vývinovej úlohy. Úlohou respondenta je na osembodovej škále určiť, ku ktorému z týchto pólův majú v súčasnej životnej situácii bližšie. Vyššie skóre predstavuje vyššie naplnenie vývinovej úlohy.

Zber dát prebiehal online aj formou papier-pero v prvom štvrťroku 2018. Respondentom bola zaručená anonymita a možnosť odstúpiť od vyplňania dotazníka kedykoľvek v priebehu vyplňania.

Analýzy

Dáta boli spracované v štatistickom programe IBM SPSS jednotlivo v troch skupinách – v skupine študentov strednej školy, študentov vysokej školy a mladých ľudí do 30 rokov, ktorí majú ukončené štúdium. S cieľom zistiť vzťah plnenia vývinových úloh a spokojnosti so životom, hľadaním zmyslu života a prítomnosťou zmyslu života sme využili lineárnu regresnú analýzu, v ktorej plnené vývinové úlohy vystupovali ako prediktory týchto troch premenných. Vzhľadom na nedostatočné dostupné zistenia v danej oblasti výskumu a pre exploračný charakter štúdie sme využili Forward metódu lineárnej regresie. Ako nezávislé premenné boli zadané všetky vývinové úlohy súčasne. Ako závislé premenné boli zadané osobitne spokojnosť so životom, hľadanie zmyslu života a prítomnosť zmyslu života.

Výsledky

Ako prvú sme uskutočnili lineárnu regresnú analýzu zisťujúcu súvislosť medzi naplnením vývinových úloh a spokojnosťou so životom. Výsledky uvádzame v tabuľke 2. V skupine stredoškolských študentov sme ako významné prediktory spokojnosti overili vývinové úlohy Akceptovanie seba a Názorová/hodnotová autonómia od rodičov, ktoré spoločne vysvetľovali 37 % variancie spokojnosti so životom. Akceptovanie seba malo pozitívny vzťah a Názorová/hodnotová autonómia od rodičov negatívny vzťah s mierou spokojnosti so životom stredoškolských študentov.

V skupine vysokoškolských študentov sme zistili významnú pozitívnu súvislosť plnenia vývinových úloh Akceptovanie seba, Vzťah s partnerom a Kariérové zameranie so spokojnosťou so životom. Názorová/hodnotová autonómia od rodičov ovplyvňovala spokojnosť so životom negatívnym smerom. Spoločne napĺňanie týchto vývinových úloh vysvetľovalo 31 % variancie spokojnosti so životom vysokoškolských študentov.

V skupine mladých ľudí do 30 rokov s ukončeným vzdelaním bol zistený významný vzťah spokojnosti so životom s Akceptovaním seba, Kariérou/ zamestnaním, Vzťahom s partnerom a Schopnosťou postarať sa o seba/druhých v pozitívnom smere, Poznania „kto som“ v negatívnom smere. Spoločne tieto vývinové úlohy vysvetľovali 54 % variancie spokojnosti so životom u mladých ľudí do 30 rokov, ktorí ukončili vzdelávanie.

Tabuľka 2

Vývinové úlohy ako prediktory spokojnosti so životom – lineárne regresné modely pre sledované skupiny

Skupina	Signifikantný prediktor	štand. β	adj. R^2	F	p
Žiaci SŠ	Akceptovanie seba	,566**	,366	34,196	,000
	Autonómia od rodičov	–,292**			
Študenti VŠ	Akceptovanie seba	,367**	,308	27,384	,000
	Vzťah s partnerom	,275**			
	Kariérové zameranie	,207**			
	Autonómia od rodičov	–,182**			
S ukončeným vzdelaním do 30 rokov	Akceptovanie seba	,539**	,539	14,354	,000
	Kariéra/Zamestnanie	,346**			
	Vzťah s partnerom	,242*			
	Poznanie kto som	–,338**			
	Schopnosť postarať sa o seba/druhých	,252*			

Vysvetlivky: ** – $p \leq 0,01$

* – $p \leq 0,05$

T a b u ľ k a 3

Vývinové úlohy ako prediktory prítomnosti zmyslu života – lineárne regresné modely pre sledované skupiny

Skupina	Signifikantný prediktor	štand. β	adj. R^2	F	p
Žiaci SŠ	Ujasnenie hodnôt	,333	,267	14,992	,000
	Akceptovanie seba	,294			
	Autonómia od rodičov	-,254			
Študenti VŠ	Kariérové zameranie	,340	,426	26,222	,000
	Vzťah s partnerom	,203			
	Ujasnenie hodnôt	,222			
	Autonómia od rodičov	-,209			
	Vzťah s priateľmi	,201			
	Akceptovanie seba	,174			
Schopnosť postarať sa o seba/druhých	-,147				
S ukončeným vzdelaním do 30 rokov	Akceptovanie seba	,483	,517	31,565	,000
	Kariéra/Zamestnanie	,324			

Vysvetlivky: Všetky prediktory sú signifikantné pri $p \leq 0,01$

Následne sme zrealizovali lineárnu regresnú analýzu, ktorou sme zistili súvislosť vývinových úloh s prítomnosťou zmyslu života. Výsledky uvádzame v tabuľke 3. V skupine stredoškolských študentov sa ako pozitívne prediktory zmyslu života ukázali Ujasnenie hodnôt a Akceptovanie seba a ako negatívny prediktor Názorová/hodnotová autonómia od rodičov. Spoločne tieto vývinové úlohy vysvetľovali 27 % variancie prítomnosti zmyslu života stredoškolských študentov.

V skupine vysokoškolských študentov s prítomnosťou zmyslu života pozitívne súviseli Kariérové zameranie, Vzťah s partnerom, Ujasnenie hodnôt, Vzťah s priateľmi a Akceptovanie seba, negatívne Názorová/hodnotová autonómia od rodičov a Schopnosť postarať sa o seba/druhých. Spoločne tieto vývinové úlohy vysvetľovali 43 % variancie prítomnosti zmyslu života vysokoškolských študentov.

V skupine mladých ľudí do 30 rokov s ukončeným vzdelaním súviseli s prítomnosťou zmyslu života vývinové úlohy Ujasnenie hodnôt a Kariérové zameranie, a to v pozitívnom smere. Spoločne vysvetľovali 52 % variancie prítomnosti zmyslu života mladých ľudí do 30 rokov s ukončeným vzdelaním.

Ako poslednú sme realizovali lineárnu regresnú analýzu zisťujúcu súvislosť napĺňania vývinových úloh s hľadaním zmyslu života. Významný vzťah sme zistili len v skupine mladých ľudí s ukončeným vzdelaním, a to v negatívnom smere pri

vývinovej úlohe Akceptovanie seba ($F(1;56) = 4,568$; štand. $\beta = -0,275$; $p = ,037$). Regresný model vysvetľoval len 6 % variácie hľadania zmyslu života a dosahoval len nízku hladinu významnosti.

Diskusia

Cieľom štúdie bolo zistiť súvislosť plnenia vývinových úloh so spokojnosťou so životom a zmyslom života v skupinách dospievajúcich študentov stredných a vysokých škôl a mladých ľudí do 30 rokov po ukončení štúdia. Podľa predpokladu J. E. Schulenberga, A. J. Sameroffa a D. Cicchettiho (2004) môžu zlepšenie well-beingu viesť úspechy v oblasti kariéry a romantických vzťahov. Tento predpoklad čiastočne potvrdzujú aj naše zistenia u mladých ľudí, ktorí navštevujú vysokú školu a mladých ľudí do 30 rokov, ktorí už štúdium ukončili. Podľa nich začína mať vzťah s partnerom vplyv na spokojnosť so životom až v období vysokej školy, pokračujúc po jej skončení. Výraznejší záujem o partnerský vzťah je v súlade s väčším zameraním sa na partnerské vzťahy, intimitu a orientáciu v smere dlhodobějších záväzkov vo vynárajúcej sa dospelosti (Scharf, Mayseless, Kivenson-Baron, 2004).

Podobne aj zameranie na kariéru sa vo vyššej miere objavuje po skončení strednej školy. Zatiaľ čo počas vysokej školy má na spokojnosť so životom vplyv kariérové zameranie, v období po skončení školy sa dôležitým stáva samotná kariéra a nájdenie zamestnania. Kým počas vysokej školy je pre študentov dôležité nájsť určité smerovanie, ktoré bude základom profesijnej identity a budúcej kariéry (Mayseless, Keren, 2014), po skončení školy môže práca priniesť spokojnosť spojenú s finančnou nezávislosťou a byť výrazným míľnikom dospelosti (Shanahan et al., 2005).

Vo všetkých skupinách sme zistili, že vývinová úloha „Akceptovanie seba“ pozitívne súvisí so spokojnosťou so životom. Prijatie svojich pozitívnych aj negatívnych stránok, zdá sa, môže prispieť k vyrovnanosti a spokojnosti. Sebaakceptácia je významnou charakteristikou duševného zdravia a udržiavanie pozitívneho postoja voči sebe je dôležité pre optimálne fungovanie (Ryff, Singer, 1996). V skupine mladých ľudí do 30 rokov, ktorí už neštudujú, sme navyše zistili aj vplyv vývinovej úlohy „Poznanie seba“, avšak v negatívnom smere. Zatiaľ čo akceptovanie seba môže viesť k spokojnosti, poznanie seba môže zdôrazňovať aj negatívne stránky, s ktorými jednotlivec nie je spokojný. Slabšie stránky vyžadujú zmenu, ktorá však spolu s nespokojnosťou s niektorými vlastnosťami môže viesť k nižšej miere spokojnosti so životom.

Negatívny vzťah so spokojnosťou so životom bol zistený pri názorovej autonómii od rodičov u stredoškolských a vysokoškolských študentov, a to aj napriek tomu, že získanie autonómie od rodičov je jednou z dôležitých vývinových úloh dospelosti (napr. Millar, Patterson, Desille, 2010; Collins, Steinberg, 2006). Jedným z dôvodov môže byť neochota rodičov prijať zväčšujúcu sa názorovú a hodnotovú autonómiu

svojich detí a pokračujúca snaha svoje deti kontrolovať (Collins, Steinberg, 2006), čo môže súvisieť s internalizáciou problémov (Inguglia et al., 2016), strachom a potrebou dospievajúcich obhajovať svoje rozhodnutia pred rodičmi (Koepke, Denissen, 2012). Problematický vzájomný vzťah s rodičmi môže z dlhodobejšieho hľadiska spôsobovať nespokojnosť v živote. Navyše, uzmierenie sa s rodičmi častokrát nastáva až v čase osamostatnenia sa, či nájdenia práce (Koepke, Denissen, 2012), čo je aj v súlade s našimi výsledkami, keď sa už negatívna súvislosť nepreukázala v skupine tých, čo ukončili školu.

Ťažkosti so zvyšujúcou sa autonómiou detí sa však nutne nemusia týkať všetkých rodičov. Zistený negatívny vzťah môže súvisieť s oslabením vplyvu rodičov a vytvorením priestoru pre hľadanie vlastných názorov a hodnôt. Čas hľadania oslabuje hodnotové ukotvenie života, čo sa odzrkadlí v životnom rozhodovaní, môže vytvoriť nestabilitu či pocity neistoty a následne viesť k nižšej životnej spokojnosti. A. Parraová, A. Oliva a I. Sánchez-Queijová (2014) zistili, že emocionálna autonómia adolescentov od rodičov súvisí negatívne so životnou spokojnosťou, ktorá sa zlepšuje až zvyšujúcim sa vekom.

V skupinách stredoškolských a vysokoškolských študentov sme negatívny vzťah vývinovej úlohy získania názorovej autonómie od rodičov zistili aj pri prítomnosti zmyslu života. Proces vytvárania identity, súčasťou ktorého je prijatie niektorých a odklonenie sa od iných názorov a hodnôt rodičov, ktoré boli základom ich doterajšieho života (Barni et al., 2011), nedovoľuje jednoduché prijatie hodnôt a nájdenie zmyslu života. Pôvodný hodnotový systém je oslabený, zatiaľ čo nový sa ešte len vytvára a hodnoty a názory nie sú dostatočne zakotvené. K tomuto predpokladu prispieva tiež zistenie, že vo všetkých troch skupinách sme zistili významný pozitívny vzťah prítomnosti zmyslu života a vývinovej úlohy Ujasnenie hodnôt.

Pre vysokoškolských študentov a mladých ľudí do 30 rokov, ktorí už ukončili štúdium, má na prítomnosť zmyslu života vplyv tiež kariérové zameranie a pre vysokoškolských študentov vzťah s partnerom a vzťah s priateľmi. Spokojnosť s výberom zamestnania, ako aj dobré uspokojivé vzťahy môžu predstavovať zdroj zmyslu života podobne, ako to predpokladal P. T. P. Wong (1998). V súlade s Wongovou teóriou, podľa ktorej je jedným zo zdrojov zmyslu sebaakceptácia, má vplyv tiež naplnenie vývinovej úlohy akceptovanie seba, ktoré sme zistili v skupine stredoškolských a vysokoškolských študentov.

Predbežná štúdia má exploračný charakter a výsledky prinášajú len prvotné zistenia, pričom je dôležité sa danej téme naďalej venovať, naše zistenia overiť a prehĺbiť. Naznačujú však, že napĺňanie vekovo dôležitých vývinových úloh významne súvisí so spokojnosťou a well-beingom dospievajúcich. V overovaných modeloch sme predpokladali, že napĺňanie vývinových úloh vedie ku spokojnosti so životom a nájdením jeho zmyslu. Súčasne však nemožno vylúčiť ani opačnú kauzalitu: spokojnejší adolescenti a vynárajúci sa dospelí úspešnejšie napĺňajú svoje vývinové úlohy.

Identifikovanie vývinových úloh, ktoré sú v jednotlivých obdobiach významné v súvislosti so spokojnosťou so životom a zmyslom života, môže upriamiť podporu na zvládnutie práve týchto oblastí a prispieť tak k podpore spokojnosti a zmyslu života mladých ľudí. Do budúca by bolo užitočné identifikovať možnosti emočnej a sociálnej podpory či osobnostné charakteristiky dospelujúcich, ktoré môžu v náročnom období uľahčiť napĺňanie vývinových úloh. Limity štúdie súvisia najmä s nerovnomerným demografickým rozložením respondentov v jednotlivých skupinách, ako aj novovytvoreným dotazníkom a online formou zberu dát.

Záver

Zdá sa, že hoci sú vývinové úlohy v období adolescencie a vynárajúcej sa dospelosti podobné, ich súvis so spokojnosťou so životom a prítomnosťou zmyslu života sa líši. Zároveň však naše zistenia naznačujú, že napĺňanie vývinovej úlohy môže hrať významnú úlohu v životnej spokojnosti a prítomnosti zmyslu života adolescentov a vynárajúcich sa dospelých.

LITERATÚRA

- ARNETT, J. J. 2000. Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, vol. 55, no. 5, p. 469-480.
- ARNETT, J. J. 2001. Conceptions of the transition to adulthood: Perspectives from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development*, vol. 8, no. 2, p. 133-143.
- ARNETT, J. J. 2004. *Emerging Adulthood: The winding road from late teens through twenties*. Oxford: Oxford university press.
- BARNI, D. – RANIERI, S. – SCABINI, E. – ROSNATI, R. 2011. Value transmission in the family: Do adolescents accept the values their parents want to transmit? *Journal of Moral Education*, vol. 40, no. 1, p. 105-121.
- COLLINS, W. A., STEINBERG, L. (2006). Adolescent development in interpersonal context. In: EISENBERG, N. – DAMON, W. – LERNER R. (Eds.): *Social, Emotional, and Personality Development. Handbook of Child Psychology*. New Jersey: Wiley, p. 1003-1067.
- DAMON, W. – MENON, J. L. – BRONK, K. C. 2003. The development of purpose during adolescence. *Journal of Applied Developmental Science*, vol. 7, no. 3, p. 119-128.
- DIENER, E. – EMMONS, R. A. – LARSEN, R. J. – GRIFFIN, S. 1985. The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, vol. 49, no. 1, p. 71-75.
- INGUGLIA, C. – INGOGLIA, S. – LIGA, F. – LO COCO, A. – LO CRICCHIO, M. G. – MUSSO, P. – CHEAH, C. S. L. – GUTOW, M. R. – LIM, H. J. 2016. Parenting dimensions and internalizing difficulties in Italian and U. S. emerging adults: The intervening role of autonomy and relatedness. *Journal of Child and Family Studies*, vol. 25, no. 2, p. 419-431.
- KOEPKE, S. – DENISSEN, J. J. A. 2012. Dynamics of identity development and separation-individuation in parent-child relationship during adolescence and emerging adulthood. A conceptual integration. *Developmental Review*, vol. 32, no. 1, p. 67-88.
- MACEK, P. 2003. *Adolescence*. Praha: Portál.

- MAYSELESS, O. – KEREN, E. 2014. Finding a meaningful life as a developmental task in emerging adulthood: The domains of love and work across cultures. *Emerging Adulthood*, vol. 2, no. 1, p. 63-73.
- MILLAR, B. – PATTERSON, P. – DESILLE, N. 2010. Emerging adulthood and cancer: How unmet needs vary with time-since-treatment. *Palliative and Support Care*, vol. 8, no. 2, p. 151-158.
- MILLOVÁ, K. 2016. Mladá dospělost. In: BLATNÝ, M. (Ed.): *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Karolinum, s. 117-140.
- O'CONNOR, M. – SANSON, A. V. – TOUMBOUROU, J. W. – NORRISH, J. – OLSSON, C. A. 2017. Does positive mental health in adolescence longitudinally predict healthy transitions in young adulthood? *Journal of Happiness Studies*, vol. 18, no. 1, p. 177-198.
- PACE, U. – CACIOPPO, M. – LO CASCIO, V. – GUZZO, G. – PASSANISI, A. 2016. Are there similar or divergent transitions to adulthood in a Mediterranean context? A cross-national comparison of Italy and Spain. *Europe's Journal of Psychology*, vol. 12, no. 1, p. 153-168.
- PALMONARI, A. – KIRCHLER, E. – POMBENI, M. L. 1991. Differential effects of identification with family and peers on coping with developmental tasks in adolescence. *European Journal of Social Psychology*, vol. 21, no. 5, p. 381-402.
- PARRA, Á. – OLIVA, A. – SÁNCHEZ-QUEIJA, I. 2015. Development of emotional autonomy from adolescence to young adulthood in Spain. *Journal of Adolescence*, vol. 38, no. 1, p. 57-67.
- PINQUART, M. – SILBEREISEN, R. K. – WIESNER, M. 2004. Changes in discrepancies between desired and present states of developmental tasks in adolescence: A 4-process model. *Journal of Youth and Adolescence*, vol. 33, no. 6, p. 467-477.
- PIOTROWSKI, K. – BREZIŃSKA, A. I. – LUYCKX, K. 2018. Adult roles as predictors of adult identity and identity commitment in Polish emerging adults: Psychosocial maturity as an intervening variable [online]. *Current Psychology*. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9903-x>
- RABAGLIETTI, E. – CIAIRANO, S. 2008. Quality of friendship relationships and developmental tasks in adolescence. *Cognition, Brain, Behavior*, vol. 12, no. 2, p. 183-203.
- RENTA, M. 2015. *Pathways to adulthood: Developmental tasks, financial resources and agency*. Jyväskylä: Jyväskylä University printing house.
- RYFF, C. D. – SINGER, B. 1996. Psychological well-being: Meaning, measurement, and implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*, vol. 65, no. 1, p. 14-23.
- SCHARF, M. – MAYSELESS, O. – KIVENSON-BARON, I. 2004. Adolescent's attachment representations and developmental tasks in emerging adulthood. *Developmental Psychology*, vol. 40, no. 3, p. 430-444.
- SCHULENBERG, J. E. – SAMEROFF, A. J. – CICCETTI, D. 2004. The transition to adulthood as a critical juncture in the course of psychopathology and mental health. *Development and Psychopathology*, vol. 16, no. 4, p. 799-806.
- SHANAHAN, M. J. – PORFELI, E. J. – MORTIMER, J. T. – ERICKSON, L. D. 2005. Subjective age identity and the transition to adulthood: When do adolescents become adults? In: SETTERSTEN, R. A. – FUSTENBERG, F. F. – RUMNBAUT, R. G. (Eds.): *On the frontier of adulthood: Theory, research, and public policy*. Chicago, IL: University of Chicago, p. 225-255.
- SHULMAN, S. – FELDMAN, B. – BLATT, S. J. – COHEN, O. – MAHLER, A. 2005. Emerging adulthood: Age-related tasks and underlying self-processes. *Journal of Adolescent Research*, vol. 20, no. 5, p. 577-603.

- STEGER, M. F. – FRAZIER, P. – OISHI, S. – KALER, M. 2006. The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, vol. 53, no. 1, p. 80-93.
- TANNER, J. L. – ARNETT, J. J. – LEIS, J. A. 2009. Emerging adulthood: Learning and development during the first stage of adulthood. In: SMITH, M. C. – DE FRATES DENSCHE, N. (Eds.): *Handbook of Research on Adult Development and Learning*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, p. 34-67.
- TARRANT, M. – MACKENZIE, L. – HEWITT, L. A. 2006. Friendship group identification, multidimensional self-concept, and experience of developmental tasks in adolescence. *Journal of Adolescence*, vol. 29, no. 4, p. 627-640.
- VAŠUTOVÁ, M. 2013. Periodizace adolescence In: VAŠUTOVÁ, M. – PANÁČEK, M. a kol. (Eds.): *Medzi detským a dospelým. Vybrané kapitoly z psychológie adolescence*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravskej univerzity. s. 9-11.
- WALSH, S. – SHULMAN, S. – FELDMAN, B. – MAURER, O. 2005. The impact of immigration on the internal processes and developmental tasks of emerging adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, vol. 34, no. 5, p. 413-426.
- WATERS, B. G. – CALLEIA, S. 1983. The effect of juvenile-onset manic-depressive disorder on the developmental tasks of adolescence. *American Journal of Psychotherapy*, vol. 37, no. 2, p. 182-189.
- WONG, P.T.P. 1998. Implicit theories of meaningful life and the development of the personal meaning profile. In: WONG, P. T. P. – FRY, P. S. (Eds.): *The Human Quest for Meaning: A Handbook of Psychological Research and Clinical Applications*. New Jersey: Erlbaum, p. 111-140.

Súhrn: Obdobie dospievania sa v súčasnosti skomplikovalo a napĺňanie vývinových úloh sa presunulo na hranicu tridsiatich rokov. Napĺňanie vývinových úloh môže zlepšovať životnú spokojnosť a zvyšovať zmysel života. Cieľom štúdie bolo zistiť vzťah medzi vývinovými úlohami adolescence a vynárajúcej sa dospelosti a životnou spokojnosťou a zmyslom života stredoškolských a vysokoškolských študentov a mladých ľudí do tridsať rokov s ukončeným štúdiom. Výskumný súbor pozostáva zo 418 respondentov. Použitý bol pôvodne vytvorený *Dotazník naplnenia vývinových úloh adolescence a vynárajúcej sa dospelosti*, Dienerova et al. *Škála spokojnosti so životom a Dotazník zmyslu života* Stegera et al. Výsledky naznačujú, že spokojnosť so životom a prítomnosť zmyslu života pozitívne súvisia s naplnením niektorých vývinových úloh, najmä kariérou, kariérovým zameraním, vzťahom s partnerom, akceptáciou seba. Vzťah s názorovou autonómiou od rodičov je negatívny. V rôznych vekových skupinách sú prítomné dôležité rôzne vývinové úlohy.

Kľúčové slová: adolescence, spokojnosť so životom, vynárajúca sa dospelosť, vývinové úlohy, zmysel života

Mgr. Veronika Kohútová je absolventkou štúdia psychológie na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, kde momentálne pokračuje v doktorandskom štúdiu v odbore všeobecná a experimentálna psychológia. Venuje sa problematike dospievania adolescentov a vynárajúcich sa dospelých v kontexte meniacej sa spoločnosti. Pôsobí ako poradkyňa v Internetovej poradni pre mladých IPčko.sk.

Príloha

Zoznam vývinových úloh, znenie položiek dotazníka a príklady zdrojov

Vývinová úloha	Znenie položky – počiatočný stav	Znenie položky – ideálny stav	Príklady zdrojov
Vzťah s priateľmi	Kamarátov mám najmä z okolia alebo zo školy. Nedá sa povedať, že by som kamarátom veľmi dôveroval/a a mohol/mohla sa na nich spoľahnúť, keď ich potrebujem.	Mám dostatok kamarátov aj kamarátok z rôznych oblastí života. Mám kamarátov, s ktorými mám blízke vzťahy, dôverujem im a viem sa na nich spoľahnúť.	Collins, Steinberg, 2008; Pinquart, Silbereisen, Weisner, 2004; Havinghurst – podľa Millovej, 2016
Vzťah s partnerom	Mám za sebou žiadne alebo len krátke nezáväzné vzťahy. Ešte si neviem predstaviť, že by som s niekým plánoval/a budúcnosť.	Mám alebo mal/a som trvalý blízky partnerský vzťah. Mám alebo mal/a som niekoho, s kým som plánoval/a budúcnosť.	Millar, Patterson, Desille, 2010; O'Connor et al., 2017; Tarrant, MacKenzie, Hewitt, 2006
Emocionálna autonómia od rodičov	Snažím sa správať tak, aby mali zo mňa rodičia radosť. Záleží mi na tom, aby sa rodičia tešili z toho, čo robím, a pochválili ma.	Som rád/a, ak sa rodičia tešia z toho, čo robím. Ak ale rodičia so všetkým nesúhlasia, dôležitejšie je, aby som sa z toho tešil/a aj ja sám/sama. Pochvala od rodičov ma poteší, dôležitejšie ale je, aby som bol/a spokojný/á ja sám/a.	Arnett, 2001; Pinquart, Silberstein, Wiesner, 2004; Havinghurst – podľa Millovej, 2016
Hodnotová/náborová autonómia od rodičov	Keď sa rozhodujem, spolieham sa na hodnoty a názory rodičov. Keď si vytváram názor, prikláňam sa k názorom rodičov.	Pri rozhodovaní hľadám to, čo je najlepšie pre mňa, hoci rodičia môžu mať iný názor. Pri vytváraní názoru sa spolieham najmä na vlastné vedomosti a skúsenosti, aj keď rodičia môžu mať na to iný pohľad.	Collins, Steinberg, 2008; Arnett, 2001; Millar, Peterson, Desille, 2010
Hodnotová/náborová autonómia od priateľov	Keď sa rozhodujem, spolieham sa na hodnoty a názory priateľov. Keď si vytváram názor, prikláňam sa k názorom priateľov.	Pri rozhodovaní hľadám to, čo je najlepšie pre mňa, hoci priatelia môžu mať iný názor. Pri vytváraní názoru sa spolieham na vlastné vedomosti a skúsenosti, bez ohľadu na to, čo si myslia priatelia.	Collins, Steinberg, 2008; Arnett, 2001; Millar, Peterson, Desille, 2010

Zoznam vývinových úloh, znenie položiek dotazníka a príklady zdrojov (pokračovanie)

Vývinová úloha	Znenie položky – počiatočný stav	Znenie položky – ideálny stav	Príklady zdrojov
Finančná nezávislosť	Som finančne plne závislý/á na peniazoch, ktoré mi dajú rodičia. Na všetko, čo v živote chcem alebo potrebujem, si musím pýtať peniaze od rodičov (alebo iných ľudí).	Som schopný/á sa finančne zabezpečiť. Pomoc rodičov nepotrebujem. Ak niečo chcem alebo potrebujem, platím si to zo svojich zarobených peňazí.	Tarrant, MacKenzie, Hewitt, 2006; Millar, Petterson, Desille, 2010; Arnett, 2001
Rezidenčná nezávislosť	Momentálne nie som schopný/á sa osamostatniť a bývať mimo domácnosti rodičov. Domácnosť rodičov mi prináša výhody, ktorých sa nechcem vzdať.	Bývam samostatne, mimo rodičov, vo vlastnej domácnosti. Hoci by mi bývanie v domácnosti rodičov prinášalo mnohé výhody, bývam samostatne vo vlastnej domácnosti.	Arnett, 2001; Gala, Kapadia, 2014; Shanahan et al., 2009
Akceptovanie seba	Nie som spokojný/á so svojím výzorom, chcel/a by som vyzeral inak. Nie som spokojný/á so svojimi povahovými vlastnosťami a schopnosťami. Chcel/a by som byť niekto iný.	Som zmierený/á s tým, ako vyzerám. Hoci nie som dokonalý/á, som celkom spokojný/á so svojím výzorom a na nedostatkoch sa snažím pracovať. Prijímam sa taký/á aký/á som, so svojimi slabými a silnými stránkami. Aj keď sa snažím na sebe pracovať, som so sebou celkom spokojný/á.	Palmonari, Kirchler, Pombeni, 1991; Tarrant, MacKenzie, Hewitt, 2006; Havinghurst – podľa Millovej, 2016
Poznanie kto som	Svoje slabé a silné stránky veľmi nepoznám a nerozmýšľam o nich. Svojimi reakciami často prekvapím sám/samu seba.	Poznám svoje silné a slabé stránky a na slabých stránkach sa snažím pracovať. Poznám sa a viem ako reagujem na väčšinu situácií. Negatívne reakcie sa snažím eliminovať.	Arnet, 2001; Pinquart, Silberstein, Weisner, 2004; Tarrant, MacKenzie, Hewitt, 2006; Erikson – podľa Millovej, 2016

Zoznam vývinových úloh, znenie položiek dotazníka a príklady zdrojov (pokračovanie)

Vývinová úloha	Znenie položky – počiatočný stav	Znenie položky – ideálny stav	Príklady zdrojov
Kariérové smerovanie	<p>Neviem v akom odvetví by som chcel/a v budúcnosti pracovať, nemám kariérové sny a túžby.</p> <p>Študujem len preto, že sa to odo mňa očakáva a prináša mi to isté výhody.</p>	<p>Mám životný cieľ, túžby a smerovanie v kariére.</p> <p>Viem, čo by som chcel v živote robiť a podnikám kroky, ktoré ma k tomuto cieľu dovedú.</p>	<p>Havinghurst – podľa Millovej, 2016; Palmonari, Kirchler, Pombeni, 1991</p>
Kariéra/ Zamestnanie	<p>Nemám žiadne pracovné skúsenosti.</p> <p>Nepracujem a ani neviem, aká práca by ma bavila.</p>	<p>Mám dlhodobý pracovný pomer.</p> <p>Mám prácu, ktorá ma baví a je pre mňa dôležitá.</p>	<p>Pace et al., 2016; Arnett, 2001; Gala, Kapadia, 2014</p>
Predstava o životných hodnotách	<p>Neviem, čo je pre mňa v živote dôležité a na čom mi záleží.</p> <p>V živote sa rozhodujem podľa aktuálnej situácie a správania sa okolia.</p>	<p>Viem, čo je pre mňa dôležité a na čom mi záleží.</p> <p>V živote sa rozhodujem podľa svojich životných hodnôt.</p>	<p>Arnett, Ramos, Arnett-Jensen, 2001; Tarrant, MacKenzie, Hewitt, 2006; Palmonari, Kirchler, Pombeni, 1991; Erikson – podľa Millovej, 2016</p>
Rigidita hodnotovej orientácie	<p>Moje hodnoty a názory sú správne. Ak ma niekto iný názor, mylí sa.</p> <p>Ak má niekto iný názor, mal by som ho presvedčiť a pomôcť mu nájsť správne hodnoty.</p>	<p>Za svojimi hodnotami a názormi si stojím a viem, prečo ich mám, no akceptujem, že iní môžu mať iné názory a hodnoty.</p> <p>Každý má právo na to mať svoje názory a hodnoty.</p>	<p>Ramirez, 2012</p>
Správanie sa v súlade so zákonom a normami	<p>Zákony, pravidlá a spoločenské normy nie je potrebné dodržiavať.</p> <p>Často porušujem pravidlá a spoločenské normy.</p>	<p>Zákony, pravidlá a spoločenské normy sú nápomocné pri udržiavaní poriadku.</p> <p>Pravidlá a spoločenské normy sa snažím dodržiavať.</p>	<p>Arnett, 2001; Tarrant, MacKenzie, Hewitt, 2006; Havinghurst – podľa Millovej, 2016</p>

Zoznam vývinových úloh, znenie položiek dotazníka a príklady zdrojov (pokračovanie)

Vývinová úloha	Znenie položky – počiatočný stav	Znenie položky – ideálny stav	Príklady zdrojov
Schopnosť postarať sa o seba/ druhých	<p>Neviem alebo nemám odvahu sa občas postarať o niekoho iného okrem seba (napr. o mladšieho súrodenca, rodiča s chrípkou a pod.).</p> <p>Pri väčšine bežných činností v domácnosti (napr. varenie, upratovanie, pranie, žehlenie a pod.) sa spolieham/potrebujem pomoc rodičov alebo iných ľudí.</p>	<p>Som schopný/á postarať sa o niekoho, koho mám na starosti (napr. dieťa, mladší súrodenec, rodič, ktorý má chrípkou, a pod.)</p> <p>Zvládam sa postarať o väčšinu bežných činností v domácnosti (napr. varenie, upratovanie, pranie, žehlenie a pod.).</p>	<p>Havinghurst – podľa Millovej, 2016; Arnett, 2001</p>
Zodpovednosť	<p>V mnohých situáciách sa na mňa nedá plne spoľahnúť. Často zabúdam na povinnosti.</p> <p>Pri väčšine záležitostí, ktoré treba vybaviť (napr. zistiť informácie o škole, práci, zanesení prihlášky a pod.), sa spolieham na rodičov či iných ľudí.</p>	<p>Povinnosti, ktoré mám, svedomito plním. Dá sa na mňa spoľahnúť.</p> <p>Pri vybavovaní zodpovedných vecí (napr. ohľadom školy, práce, úradov a pod.) sa spolieham sám/ sama na seba.</p>	<p>Collins, Steinberg, 2008; Millar, Patterson, Desille, 2010</p>